

Píše Tereza Šnellerová

(E*forum, 23. 01. 2020)

Jubilejní stý svazek *České knihnice* (Host, 2019) zacílil zatím nejbližší k moderní české literatuře (zastupuje v ediční řadě první dílo vydané po roce 1989) a představil takřka kanonický text, románovou prvotinu (1994) **Jáchyma Topola *Sestra***, s komentářem **Zdeňka Šandy** a editorskou péčí **Daniely Iwashity**. Knihnice tak v roce kulatého sametového výročí vydala s ním neodmyslitelně spojený robustní – nejen rozsahem a jazykovým stylem – román z počátku devadesátých let.

Příběh komponující realitu počátečních „devadesátek“ (ať už jako skrze kamufláž dobových reálií či naopak volné nakládání s významově zatíženými postavami a událostmi z reálného světa), zobrazení radikálního rozdělení společnosti na jednotlivé rody, kmeny a skupiny či děj odehrávající se ve zvláštním postapokalyptickém bezčasu a tvorba vlastní mytologie – to jsou jen některé z podstatných rysů *Sestry*, které z ní brzy po jejím vydání učinily kultovní či generační dílo. Zároveň jsou to tytéž charakteristiky, kterými román i tehdejšímu čtenáři kladl mnohé překážky a vzpíral se plynulému čtení. Může podobně Topolova *Sestra* zapůsobit dnes? Autor komentáře k přítomné edici Zdeněk Šanda své pojednání uzavírá podnětným poukazem na proměnu v recepci – automatické opakování teze o klíčovém významu díla vede v rámci české literární produkce k jeho mytizaci: „Mytizace a kvazimytizace jakožto frekventované séma ve významové výstavbě *Sestry* tak byla ještě posunuta: kritika tu identifikovala mýtotvornou funkci kultovního generačního románu i v jeho metatextové existenci“ (s. 596).

Toto tvrzení však bohužel na úkor představy o současném kontextu dále nerozvíjí. Jeho stať v souladu s obvyklým uspořádáním ediční řady vhodně rekapituluje recenzi a kritické ohlasy, historii jednotlivých vydání i události související – autor za román mimo jiné získal v roce 1995 opětovně udílenou Cenu Egona Hostovského. Komentář navíc reflektuje okolnosti vydávání překladů (zejména anglické verze /USA, 2000/, ale i německé /1998/, maďarské /1998/, polské /2002/ a slovenské /2007/), a tím i vůbec možnosti transformace tolik specifického textu – vyznačujícího se svébytnou syntaxí, množstvím slovních hybridů, novotvarů a patvarů, slangem či argotickou slovní zásobou. Vývoj díla je vposled zachycen i napříč mediálním zpracováním: představuje *Sestru* ve filmu a v divadle.

V těchto jednotlivých zastaveních studie celistvě zprostředkovává literárněhistorický a společenský rámec díla a *Sestru* čtenáři víceméně přístupně uvádí. Poznámkou na okraj budtež snad jen dvě drobná uživatelská pozorování: Šanda u recenzních reakcí místy nerozlišuje, a dává prostor až marginálním ohlasům (jejich limity mimovolně

naznačuje i nesnadnost je charakterizovat, např. „ideologická argumentace s prvky křesťanského mainstreamingu“), přehlednosti by mohl pomoci alespoň dodatečný seznam – byť jen výběrové – ohlasové bibliografie). Jindy se při letmém listování komentářem zdá, jako by Topolem užívaný jazyk sám zbavoval možnosti adekvátně pojednat rysy jeho textu. Popis lze někdy pochopit spíše z dalšího kontextu než ze samého snad až příliš koncentrovaného vyjádření (např.: „Hodnotovou podmínku významové pestrosti románu *Sestra* zakládá poetika jeho vyprávění, jejímž stěžejním strukturálním prostředkem je mimořádná dynamizace řady textových kategorií“, s. 578).

Výkladovou roli komentáře v tomto ohledu ovšem velmi nápomocně podporuje ediční zpráva Daniely Iwashity. Ta sleduje genezi románu od jeho rukopisných verzí, které předběžně lektorovali autorovi přátelé (Jiří Brabec, Sergej Machonin, Michael Špirit), přes obě vydání a jejich cizojazyčné mutace až k edici přítomné. Pojmenovává problematičnost nesystémového krácení díla v druhém vydání (škrty na šedesáti místech často nezahrnovaly dějové a motivické souvislosti). Protože text po prvním vydání prošel jak autorovou redakcí, tak (na jeho popud) podstatnější redakcí Michaela Špirita, jehož úpravy však nebyly vcelku do druhého vydání přejaty, editorka volí jako výchozí první publikovanou, soudržnější verzi knihy a doplňuje ji plným různočtením. V poznámce zmiňuje i takřikajíc hybridní variantu *Sestry*, anglický překlad, který představuje ještě jinou, zcela odlišnou textovou podobu díla – překladatel s autorovým posvěcením korigoval významovou koherenci díla a uzpůsobil ho čtenářům bez specifické znalosti českého kulturního prostoru.

Sestra České knižnice představuje poctivě připravenou čtenářskou edici kriticky ověřeného textu, a ačkoli se může zdát, že ediční poznámka je spíše formálním dovětkem za edicí, teprve zde v oddílu *Jazyk, styl a ediční úpravy* začíná pravé studium Topolova díla. Daniela Iwashita nápaditě využívá autorova jazyka pro vysvětlení svých konkrétních postupů i diskutabilních míst. Topolovu záhudnou hru s jazykem, výsměch noremnosti a snahu o enigmatičnost editorka respektuje a zároveň ilustrativními mottý z románu poddhaluje: kupř. oddíl o vlastních jménech a velkých písmenech uvádí citát: „...nikdy nečetl ani větu z Foglora, ani Landona, ani Kcharala ben May, nevěděl nic o lidském kmeni [...]“. Hlavními axiomy při práci s textem jsou přijetí Topolova gesta vzpírání se normám, úvaha o tehdejších „pravopisném vyjednávání“ a cit pro autorův styl („Většina ‚chyb‘, ‚odchylek‘ či ‚deformací‘ se však může podílet na zvukové, rytmičké nebo sémantické výstavbě textu a na napětí mezi tím, jak se mluví a píše [...]“, s. 605). Veškerá kontroverzní specifika *Sestry* diplomaticky ozřejmuje a osmysluje vyčerpávající analýzou. Respekt a snaha „nechat být“ je tak vyvažována detailní charakteristikou textové výstavby i jazykových odchylek na všech úrovních. Skrze ni se pak dílo teprve otevírá citlivé a skutečně erudované interpretaci.

Nelehká rozhodnutí, která musela editorka podstoupit ve vztahu k textu, se místy podobají tanci mezi vejci. Ten však byl zvládnut poučeně a s elegancí. Otázku po možnostech současné recepce *Sestry* může částečně zodpovědět zařazení překladových vysvětlivek, které rekapituluji babylonskou pestrost použitých jazyků a to, jak se s nimi v *Sestře* pracuje. Editorka sama však dodává, že těmto jinojazyčným

pasážím „lze porozumět na základě kontextu nebo obecných znalostí“. Co naopak (nejen) současnému čtenáři zřejmě unikne, jsou silná intertextová propojenost a (velmi často humorná a produktivní) aluzivnost. Rozumím rozhodnutí tyto jevy nekomentovat - vyvolalo by to řadu dalších metodologických otázek a zároveň možná porušilo nádech tajemství, sdíleného, a nevyřčeného, které *Sestru* provází. Přesto se mi zdá, že je to dnes, ve třetím tisíciletí, vzhledem k předpokládané recipientské základně na škodu a text tak mnohdy - oproti vysvětlovaným cizojazyčným přejímkám a jejich variantám - zůstává na hranici porozumění. Navíc byl již v minulosti v rámci České knihovny podobný model předmětných vysvětlivek realizován (např. u edice Kolářových *Prométheových jater / Trilogie*, 2016).

Jáchym Topol: *Sestra*. Ed. Daniela Iwashita, komentář Zdeněk Šanda. Brno / Praha, Host / ÚČL AV ČR, NFČK (Česká knihovna, sv. 100), 2019, 652 s.

www.ipsl.cz